

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 10 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Муҳаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Jale Özlem, Murodaliev Rakhmonali, Askarov Ollabergan</i> ABOUT ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN TASHKENT REGION (2022)	9-17
<i>Хомиджонова Мафтунахон</i> АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СЕВЕРО-ЗАПАДНОЙ УСТРУШАНЫ, В ЧАСТНОСТИ БАСЕЙНА ЗААМИНСУ	18-26
<i>Nig'matullayev Ibrohim</i> SHIA JAMOALARINING MUQADDAS JOYLARI VA ZIYORATLARI	27-32
<i>Arslonbekov Nursulton</i> ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLAKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI SAFARI VA UNING NATIJALARI	33-36
<i>Nasirillayeva Nodirabegim</i> ABDULLA NOSIROVNING "TURON" KUTUBXONASIDAGI FAOILAYATI	37-42
<i>Tuyev Fazliddin</i> NAVOIY VILOYATIDA SOG'LIQNI SAQLASH BORASIDA O'ZARO TASHQI HAMKORLIK ALOQALARI	43-47
<i>Davlatova Shoir</i> TURKISTON SOVET AVTONOMIYASINING E'LON QILINISHI VA O'LKADA BOLSHEVIKLARNING BOSHQARUV TASHKILOTLARI	48-53
<i>Muminov Azizbek</i> TURIZM SOHASIDA EKOLOGIK BILIM VA EKOLOGIK MADANIYATNI YUKSALTIRISH	54-59
<i>Abdullayev Elbek</i> AMIR TEMUR VA MUZAFFARIYLAR DAVLATI O'RTASIDA MUNOSABATLARNI YO'LGA QO'YILISHI	60-63
<i>Turg'unov Sherzod</i> NAMANGAN VILOYATI SANOAT KORXONALARIDA MEHNATKASHLAR UCHUN YARATILGAN SOG'LIKNI SAQLASH, SPORT-SOG'LOMLASHTIRISH VA MADANIY – MA'RIFIY SOHADAGI SHAROITLAR HAQIDA FIKR MULOHAZALAR	64-71

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Berdaliyeva Muxabbatxon</i> O'ZBEKISTONDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISHNI TARTIBGA SOLISH: IQTISODIY VA HUQUQIY JIHATLARI	72-79
<i>Ergashev Jahongir</i> KICHIK BIZNES FAOLIYATIDA TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHNING NAZARIY JIHATLARI	80-84
<i>Imomov Xolmurod</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI	85-90

<i>Атамуродов Шерзод, Самадов Салоҳиддин</i> ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ- УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	91-99
<i>Қодиров Музаффар</i> РАҚОБАТ МУҲИТИДА ТАШКИЛОТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	100-108
<i>Amiriddinova Muslima</i> ANALYSIS OF TOURISM SERVICE TYPE AND GENERAL CATERING TO INCREASE THE TRAFFIC AND TRAFFIC	109-114
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yuldashev Tazabay</i> DARVIN VA MARKS TA'LIMOTI INSON BORLIG'INI OBYEKTIV TUSHUNTIRISHNING XULOSASI SIFATIDA	115-119
<i>Sultanov Og'abek</i> SHARQDA YOSHLAR MAS'ULIYATIGA DOIR FALSAFIY QARASHLAR RIVOJI	120-123
<i>Tursunkulova Shaxnoza</i> HADISLARDA INSONNING GO'ZAL FAZILATLARI XUSUSIDA	124-127
<i>Khushbokov Oybek</i> THE "TEACHER" PHENOMENON IN THE HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL SPACE OF CULTURE	128-134
<i>Tojaliev Abduqosim</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINING INNOVATSION ISTIQBOLLARI	135-139
<i>Sadullaeva Matluba</i> NUMBER AS THE ESSENCE OF THINGS: PYTHAGOREAN PHILOSOPHY	140-145
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mirzakamolova Maftuna</i> ASSOSIATIV LINGVISTIKA VA UNING XUSUSIYATLARI	146-150
<i>Temirova Hayotxon</i> DIALECT CLASSIFICATION AND PHONETIC CHARACTERISTICS OF UZBEK DIALECTS IN THE SURKHANDARYA REGION	151-155
<i>Surmilova Elena</i> LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS OF TONGUE TWISTERS: A LITERATURE REVIEW	156-164
<i>Mahmudova Nigoraxon</i> PRAGMALINGVISTIKADA IKKI YO'NALISH	165-169
<i>Ergasheva Gulshan</i> NEMISCHA FRAZEOLOGIZMLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TAHLILI (INSON INTELLEKTUAL SALOHİYATINI IFODALOVCHI IBORALAR MISOLIDA)	170-174
<i>Masharipova Valentina</i> DIFFICULTIES CLASSIFYING PARALINGUISTIC MEANS IN A LITERARY TEXT	175-182

Ibragimova Gulshan

O‘ZBEK SHOIRLARI VA ADIBLARI IJODIDA CHINOR DARAXTI OBRAZI 183-188

12.00.00 – YURIDIK FANLAR*Халиқулов Комолиддин*“COMITAS GENTIUM” ДОКТРИНАСИННИНГ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУД
ҚАРОРЛАРИНИ ТАҲ ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШГА ТАЪСИРИ 189-195*Yakubov Xushnudbek*

TERRORIZMNING KELIB CHIQISH SABAB VA OMILLARI 196-202

*Mutalov Oybek*O‘ZBEKISTONDA ELEKTRON SHARTNOMALARNING HUQUQIY TARTIBI:
MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR 203-208*O‘razbayev Laziz*DAVLAT BUYURTMASI ASOSIDA YARATILGAN MUALLIFLIK HUQUQI
OBJEKTLARINING HAMDA XIZMAT ASARINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI 209-214*Arslonqulova Aziza*INTELLEKTUAL MULK HUQUQINI XALQARO XUSUSIY HUQUQDA TARTIBGA
SOLISH MASALALARI 215-219**13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI***Saidova Kamola*КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ РОЛИ ШКОЛЫ И УНИВЕРСИТЕТА В ВОСПИТАНИИ
ЗАПАДНОЙ МОЛОДЕЖИ 220-225*Jumaniyozova Muhayyo*OLIIY TA'LIMDA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHGA
KREATIV YONDASHUVNING ZARURATI 226-232*O'smanova Diloromxon*BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING ADABIY-NUTQIY KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH VA TASHXISLASHNING ASOSIY MEZONLARINI ANIQLASH 233-240*Nasriddinov Dadaxon*OLIIY HARBIIY TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA
ROBOTOTEXNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN
AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR 241-250*Fayziyeva Dildora, Rajabova Gulchexra*BO'LAJAK PEDAGOGLARNING MEDIA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI 251-259*Marhabo Sayfulloyevna*BUXORO JADIDLARINING TA'LIM-TARBIYAGA OID ASARLARIDA MILLIY
TARBIYA MUAMMO SIFATIDA 260-267*Юсупов Лутфуллоҳ*

КРЕАТИВ ТАЪЛИМНИ ЖАМИЯТ РАВНАҚИДАГИ АҲАМИЯТИ 268-272

Norboyev Farhod

INNOVATSIYALAR MANBALARI: AKTYOR-TARMOQ NAZARIYASI 273-278

Received: 30 September 2024

Accepted: 5 October 2024

Published: 15 October 2024

Article / Original Paper

HOLY PLACES AND PILGRIMAGE OF THE SHIA COMMUNITIES

Nigmatullaev Ibrohim Maruf ugli,

doctoral student of International Islamic Academy of Uzbekistan

Email: nigmatullayevibrohim52@gmail.com

Abstract. The article provides information about the holy places and pilgrimages of the Shia communities. Furthermore, this article gives information as to the cities of Najaf, Karbala, Qum and Mashhad, which are considered holy places after the pilgrimage of Shias in Mecca and Medina. Together with this, in this article were studied shrines within the holy places called "atabat", "atabat-e aliyat" or "atabat-e moqaddas", "arbain" among the Shia communities.

Keywords: Shia communities, imam, holy places, pilgrimage, shrine, haj, atabat, arbain.

SHIA JAMOALARINING MUQADDAS JOYLARI VA ZIYORATLARI

Nig'matullayev Ibrohim Ma'ruf o'g'li,

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada Shia jamoalarining muqaddas joylari va ziyoratlari haqidagi ma'lumotlar tadqiq etilgan. Shialarning Makka va Madinada amalga oshiradigan haj ziyoratidan keyingi asosiy ziyorat joyi hisoblangan Najaf, Karbalo, Qum va Mashhad shaharlari haqidagi ma'lumotlar berilgan. Shuningdek, Shia jamoalari orasida "atabat", "atabat-e aliyat" yoki "atabat-e moqaddasa", "arbain" deb ataluvchi muqaddas joylar tarkibidagi ziyoratgohlar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Shia jamoalari, imom, muqaddas joylar, ziyorat, ziyoratgoh, haj, atabat, arbain.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I10Y2024N03>

Kirish. O'zbekistondagi Shia jamoalarining muqaddas joylari va urf-odatlarini ta'riflashdan oldin dastavval ushbu muqaddas joylar va urf-odatlarining kelib chiqishi tarixiga nazar tashlash lozim. Bugungi kunda ushbu muqaddas joylar va ularda bajariladigan marosimlarga zamonaviy Shia jamoalari tomonidan qay tarzda amal qilinishini qiyosiy tarzda ko'rish mumkin hisoblanadi.

Boshqa barcha musulmonlar kabi musulmon-shialar uchun ham muqaddas joylar Makka va Madina bo'lib, shu bilan birga, Karbalodagi Imom Husayn maqbarasi va Al-Abbos masjidi, Najafdagi Imom Ali masjidi ham ko'pchilik tomonidan e'zozlanadi. Najafdagi Vadi as-salom qabristoni, Madinadagi Jannat al-Baqiy qabristoni, Mashhaddagi Imom Rizo masjidi (Eron), Kazemayndagi al-Kazemayn masjidi va Samaradagi (Iroq) Al-Askariy masjidi va boshqalar hurmatga sazovor joylardandir [1].

Shialarning yana boshqa muqaddas joylariga Saudiya Arabistonining Madina shahridagi Al-Baqiy, Makka shahridagi Jannatul Mu'alla qabristoni va Suriyaning Damashq shahridagi Sayyida Zaynab madrasasi kiradi. Shuningdek, Suriyaning Damashq shahrida Bab al-Sag'ir qabristoni, Eronning Mashhad shahridagi Imom Rizo masjidi va Eronning Qum shahrida Fatimayi Ma'sum masjidi kiradi [2].

Musulmon-shialar (asosan imomiylar, zaydiylar) uchun Makka va Madinaga haj ziyoratidan keyin asosiy ziyorat joyi Najaf, Karbalo, Qum va Mashhad hisoblanadi [3; 103-b.].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. “Atabat” (عتبات) – “ostona”, “bo’sag’a”; “atabat-e aliyat” yoki “atabat-e (yoki atab-e) moqaddasa” “eng yuksak yoki muqaddas ostonalar” degan ma’noni anglatib, Iroq, Najaf, Karbalo, Kazemayn va Samarra kabi shaharlarda joylashgan olti imomning qabri hamda ikkinchi darajali shia ziyoratgohlarini o’z ichiga oladi [4].

“Arbain” – “Ashuro”dan keyin qirqinchi kun bo’lib, motam kuni; Imom Husayn ziyoratgohida, Arbain imom va uning hamrohlarini dafn etish, asir ayollarning Madinaga qaytishi va uning turli bosqichlarini xotirlash kunlarining bir qismini tashkil qiladi. “Ashuro” an’anasining muhim qismini tashkil etgan ko’plab rivoyatlar bu sayohat atrofida paydo bo’lgan. Maxsus “ziyorati arbain” hanuzgacha keng nishonlanadigan kun bilan bog’liq hisoblanadi.

Muhokama. Agiografik ma’lumotlarga ko’ra, “Ashuro” kechasi Madina aholisi Husaynning o’limi xabarini ovozi eshitganlar. Buni eshitganlardan biri Rasululloh (s.a.v.)ning mashhur sahobalari va imomlarning do’sti Jobir ibn Abdulloh Ansoriy edi. U darhol Karbaloga yo’l olgan va qirq kundan keyin shahid imomning qabriga yetib kelgan. Bu orada asirlar Madinaga ketayotib, hamrohlaridan Karbalo yonidan o’tishlarini iltimos qilganlar va shu tariqa Jobir bilan bir vaqtda o’sha joyga yetib kelganlar. Butun jamoa birinchi ziyoratni amalga oshirganlar va muqaddas maqbarada birinchi “azadari” marosimini o’tkazganlar.

Ko’pincha “ziyorati arbain”ning asosi sifatida qabul qilingan bu rivoyat to’qimadek ko’rinadi, chunki kunni o’tkazish ham, unga bog’langan ziyorat ham kechikkanga o’xshaydi. Eng qadimgi va eng nufuzli ziyoratlar to’plami, Ibn Qavluyaning “Komil az-ziarat” asarida “Arbain” haqida hech qanday so’z yuritilmagan. Mintaqa dinshunosligida qirq soni va ayniqsa qirq kunlik davrning muqaddasligi bu an’ananing sabablaridan biri sifatida qaraladi. Yaqin Sharqda marhumlarga hurmat bajo keltirish uchun 40 kunlik marosimlar hali ham keng tarqalgan [5].

Natijalar. Qadimgi Kufa shahri Frot daryosi bo’yida, Najafdan bir necha chaqirim uzoqlikda joylashgan bo’lib, fath etuvchi musulmon qo’shini tomonidan milodiy 638-yilda afsonaviy Lahmid arab xristianlari shahri Al-Hiro harobalari yonida garnizon shahar sifatida tashkil etilgan.

Al-Hiro islomgacha bo’lgan Iroqda xristianlik va monastirlikning yirik markazlaridan biri bo’lgan. Shahar Kufa tashkil etilgandan keyin tashlab ketilgan, biroq al-Mas’udiy (vafoti 956-yil) kabi ba’zi musulmon tarixchilari al-Hiro va Kufani turli nomlar bilan bir xil joy deb atagan bo’lsalar-da, al-Hiro IX asrdan keyin butunlay yo’q bo’lib ketmadi. Najaf tarixini tushunish uchun yaqin atrofdagi Kufa va al-Hiro shaharlari tarixi muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Musulmonlar Kufa hududiga joylashib, mahalliy aholi islomni qabul qilganlarida, islomgacha bo’lgan ko’plab urf-odatlar va an’analar islomning Kufa oid va keyinchalik Najaf iboralariga singib ketgan [6; 8-9-b.].

Najaf Iroqdagi shahar bo’lib, u yerda Muhammad Payg’ambar (s.a.v.)ning kuyovlari va shialarning birinchi imomi Imom Ali (r.a.) maqbarasi joylashgan. Najaf shialar uchun eng muhim ziyoratgohlardan biri sanaladi. Hozirgi Najaf shahri “Najaf dengizi” deb nomlangan vodiya qaragan baland tekislikda, ilgari ko’l bo’lgan serhosil agrar mintaqada joylashgan. Arabcha Najaf atamasini baland plato tepasidagi shaharning geografik holatiga ishora qilib, “suv yetib bormaydigan joy” deb tarjima qilish mumkin. Shahar asrlar davomida ichki urushayotgan guruhlar va chet el hukmdorlari o’rtasidagi tortishuv joyi bo’lib kelgan. Najafning kelib chiqishi 661-yilda Alining Kufada xorijiy Ibn Muljam tomonidan o’ldirilishi va Alining Najafda yashirin dafn etilishi bilan boshlanadi. Musulmon tarixchilari Alining qabristoniga aylanishdan oldin Najaf xristian monastirlari mavjud bo’lgan va qabilalarga asoslangan kichik aholi punktlari joylashgan sokin hudud bo’lganini aytishadi. Iroq mahalliy guruhlar tomonidan olib borilgan so’nggi arxeologik qazishmalarda zamonaviy Najaf shahri va uning atrofida, jumladan yaqinda qurilgan Najaf aeroportining uchish-qo’nish yo’lagi yonida ko’plab monastirlar topilgan [6; 10-b.].

Alining qabri vafotidan keyin keng jamoatchilikka ma'lum bo'lmagan bo'lsa-da, imomlar va yaqin hamrohlari qabrni ziyorat qilganliklari ma'lum bo'lgan. Uning joylashuvi ommaga oshkor bo'lgach, u elita hukmdorlarining saxiy homiyligi markaziga aylandi. Ma'lumotlarga ko'ra, ko'p imomlar yillar davomida uning qabrini ziyorat qilib, ota-bobolariga hurmat bajo keltirganlar. Biz shia ma'lumotlaridan bilamizki, IX asrga kelib Alining qabri gumbaz bilan qoplangan va ziyoratchilar tez-tez tashrif buyurgan. Gumbaz mashhur Abbosiy xalifasi Horun ar-Rashid tomonidan qurilgan; Shia agiografik ma'lumotlariga ko'ra, Horun ar-Rashid Bag'doddan janubga bir necha kunlik yo'lda cho'lda kiyik ovlayotganida, Alining yashirin qabrini topgan. Shunisi e'tiborga loyiqki, tarixchilar Horun ar-Rashidni Najafda maqbara qurish tashabbusidan ko'ra, shia isyonchilarini bostirish va Karbalodagi Imom Husayn ziyoratgohini vayron qilgani uchun ko'proq tanilgan sunniy va Alidlar tarafdori deb biladilar.

Alining qabri va Najaf shahri dastlabki davrda paydo bo'lib, Najafning Iroq va unga yaqin yerlarda shialar uchun tobora ortib borayotgan ahamiyatini ta'kidlanmoqda. XI asrga kelib Najaf ziyorat va shia ta'limoti markaziga aylangan [6; 11-b.].

Xalifa Alining o'limi bilan bog'liq turli rivoyatlar ham mavjud. Mana shunday rivoyatlardan birida aytilishicha, xalifa Ali o'z o'limi yaqinligini bilib, uni yarador qilgan xorijiy qatl etmasliklari va o'lganidan so'ng uning jasadini tuyaga bog'lashlari va tuya qaysi joyga borib cho'kkalasa, uni o'sha joyga ko'mishlarini vasiyat qilgan. Xalifa Ali qanday vasiyat qilgan bo'lsa, uning o'limidan keyin jasadini tuyaga bog'laganlar va ochiq dalaga qo'yib yuborganlar. Tuya 20 km yurib, dam olish uchun cho'kkalagan va o'sha yerga xalifa Alini dafn etganlar [3; 104-b.].

Shia manbalarida Ali (r.a.)ning Najafda dafn etilgani haqida xulosa qiladilar. Ularning rivoyat qilishlaricha, Ali (r.a.) xorijiy Ibn Muljamning Kufa masjidiga halokatli hujumidan bir necha kun o'tib vafot etadi, so'ngra Ali (r.a.)ning o'g'illari Hasan va al-Husayn tunda uning jasadini tuyasiga bog'lab qo'yishgan. Tuya uning hozirgi Najafdagi qabri joylashgan joyda to'xtab qolgan va u o'sha paytda al-G'ariy deb nomlangan edi. Imom Hasan va Imom Husayn Alining jasadini tuyada ko'tarib, uni al-G'ariy nomli joyga dafn qilishni tanladilar. Dafn etilganidan keyin al-G'ariy Mashhad Ali nomi bilan mashhur bo'lgan, uning ko'plab nomlari orasida keyinchalik "al-Najaf al-Ashraf", ya'ni eng sharafli Najaf nomi bilan mashhur bo'lgan.

Aksariyat shia rivoyatlariga ko'ra, Najaf shahrining paydo bo'lishi 661-yilda Kufada Alining o'ldirilishi bilan boshlanadi. Alining qabri keng ommaga ma'lum bo'lmasa ham, shia manbalarida ko'plab imomlar uni ziyorat qilganliklari aytilgan. Qabr imomlar, ularning qarindoshlari va sahobalaridan boshqa hammadan yashirin edi, Abbosiylar Umaviylar ustidan g'alaba qozonib, Aliylarga ko'proq erkinlik berdilar. X asrdan boshlab tarixchilar Najafni mustahkam shahar va ziyoratgoh sifatida turli nomlar bilan tilga ola boshladilar.

Dindor shialar Alining qabri haqidagi e'tiqodlarini imomlardan kelgan urf-odatlariga asoslaydilar va ular Alining aynan shu yerda dafn etilganiga hech qanday shubha bildirmaydilar. Qabr hozirgi Najafda joylashgan. Ikkinchi va uchinchi imomlar Husayn va Hasandan kelgan rivoyatlarda Alining qabri qayerda ekanligi ta'kidlangan. Imom Husayndan Alining qabri joylashgan joy haqida so'rashganda, u shunday dedi: "Biz yarim tunda Ash'as masjididan chiqib, Kufaning orqa tomoniga al-G'ariyga bordik va uni o'sha yerga dafn qildik" [6; 121-b.].

Imom Ali masjidi Iroqning Najaf shahrida joylashgan bo'lib, shialikdagi eng muqaddas joylardan biri hisoblanadi. Bu yerda Muhammad (s.a.v.)ning amakivachchasi Ali ibn Abi Tolibning dafn etilgan joyi joylashgan. Shialar Odam Ato va Nuh (a.s.)lar ham shu yerga dafn etilganiga ishonadilar. Muqaddas joy har yili millionlab ziyoratchilarni o'ziga jalb qiladi [2].

Najaf hozirda Iroqning asosiy madaniy va diniy shaharlaridan biri bo'lib, unda shialarning butun dunyoga mashhur universiteti va bir qancha diniy maktablar mavjud hisoblanadi [3; 104-b.].

Iroqning Karbalo shahrida Imom Husayn bilan bog'liq bo'lgan shialarning muqaddas joyi joylashgan. Karbalo shia musulmonlari uchun alohida joy, chunki bu yerda Muhammad

(s.a.v.)ning nabirasi va shialarning uchinchi imomi Husayn ibn Ali milodiy 680-yilda Karbala jangi paytida sahobalari bilan birga shahid bo'lgan. Har yili millionlab shia ziyoratchilari Husayn ibn Ali va Karbalo shahidlariga hurmat ko'rsatish uchun shaharga kelishadi [2].

Karbalo Iroqda joylashgan shahar bo'lib, Bag'doddan 90 km janubi-g'arbda joylashgan. Bu Iroqdagi to'rtta shia ziyoratgohlaridan biri (Najaf, Kazemayn va Samarra bilan) bo'lib, shialar orasida "atabate aliat" yoki "atabate moqaddasa" (yuksak yoki muqaddas ostonalar) deb nomlanadi. Bu yerda shialarning uchinchi imomi Husayn ibn Ali va uning o'gay ukasi Abbos dafn etilgan. Karbalo nomi akkadcha "qārballātu" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, u o'tkir uchli bosh kiyimga ishora qiladi va oromiy tilida "Kārbala" deb o'zgargan. Mashhur urf-odatlariga ko'ra, arabcha kelib chiqishi Kur Bobil, ya'ni Bobil atrofidagi joy yoki yumshoq zaminda oyoq izi degan ma'noni anglatuvchi karbalo so'zidan kelib chiqqan [7].

Karbalo tekisligi 680-yil Muharram oyining 10-kuni 10-oktyabrda Imom Husayn va Umaviylar qo'shini o'rtasida jang bo'lgan joy edi. Husayn yetmish ikki nafar qurolli erkak va bir qancha ayollar va bolalar bilan Madinadan Kufaga ketayotgan edi. Kufaga yetib bormasdan oldin Husayn Umaviylar qo'shinlari tomonidan tutib olindi va muzokaralardan so'ng Madinaga qaytishga rozi bo'ldi. Muharram oyining 2-kuni uning guruhi Karbalo tekisligiga yetib bordi va u yerda Ubaydulloh ibn Ziyod yuborgan yana 4000 kishilik Umaviylar qo'shinlari tomonidan o'rab olingan edi. Kufa hokimi Ubaydulloh ibn Ziyod va Umar ibn Sa'd ibn Abu Vaqqos, agar Husayn xalifa Yazid ibn Muoviya Husayn bay'at qilmay Madinaga qaytmoqchi bo'ldi, lekin Umar ibn Sa'd bunga rozi bo'lmadi. Muharram oyining 10-kuni shialikda "Ashuro" nomi bilan tanilgan kunda noteng jang bo'lib o'tdi. Sekin-asta Husaynning barcha qobiliyatli erkak hamrohlari o'ldirildi, shia an'analoriga ko'ra, Imom Husayn oxirgi bo'lib o'ldirilgan. Ummaviylar qo'shini Husaynning qarorgohini talon-taroj qilgan, uning barcha hamrohlarining boshlarini tanasidan judo qildi, barcha ayollar va bolalarni, jumladan Husaynning omon qolgan o'g'li Alini, shialarning to'rtinchi imomi Zayn al-Obidinni ham asirga olgan.

Karbalo fojiasi shialik yo'nalishida va islom tarixida zulmkor ko'pchilikning solih kam sonlilar ustidan qozongan g'alabasining ramziga aylangan. Umaviylar qo'shini ketganidan so'ng, yaqin atrofdagi qishloq qabilasi a'zolari tomonidan Husayn va Abbosni jang maydoniga dafn etildi va 684-685-yillarda Husayn qabri shialarning ziyoratgohiga aylandi. Husayn vafotidan keyingi dastlabki o'n yilliklarda uning qabrini ziyorat qilish xavfli bo'lib, u asosan Alidlar tomonidan nazoratga olingan. IX asrga kelib, shia imomlari "ziyarat al-Ashura" (Muharram oyining 10-kunidagi ziyorat) va "ziyarat al-arbain" (Husayn vafotining qirqinchi kunidagi ziyorat) amaliyotini shialik yo'nalishining o'ziga xos markaziy elementi sifatida tashkillashtirishga harakat qildilar. Ilk rivoyatlarda bunday urinishlar Imom Ja'far al-Sodiqqa tegishli hisoblanadi. Imomlar ziyoratlarni targ'ib qilishda Karbaloning mavqeyini yuksaltirib, uning tuprog'ida baraka va shifo qudrati borligiga nisbat berib, ziyoratchilar erishadigan kelajakdagi jannat savoblarini ta'kidlaganlar. Bundan buyon, ayniqsa, Karbalo ziyorati shialarning umumiy xotirasini va sunniylardan ajralib turadigan jamoa o'zligini saqlab qolishga qaratilgan. Mazkur amaliyot yillar davomida olib borilganligi sababli, ziyorat shialar orasida mashhur joyga aylandi [7].

Muqaddas Qum (yoki Qum) shahri shialarda eng hurmatga sazovor joylardan biri hisoblanadi. Bu shahar Eronda joylashgan bo'lib, ko'plab musulmonlar uchun ziyoratgoh hisoblanadi. Qum shahrida sakkizinchi shia imomi Imom Ali Rido maqbarasi joylashgan. Rivoyatlarga ko'ra, bu maskan shialar uchun alohida ma'naviy ahamiyatga ega bo'lib, ular bu yerda imom xotirasini e'zozlab, ziyorat qiladilar.

Qum Eron va yaqin Sharqning muqaddas shaharlaridan biri bo'lib, uzoq tarixga ega. Shia musulmonlari uchun shaharning asosiy diqqatga sazovor joyi Fotimayi Ma'sum maqbarasi, Imom Musoning qizi va Imom Rizoning singlisi ziyoratgohi hisoblanadi. Musulmon bo'lmaganlarga shaharga kirishga ruxsat beriladi, ammo musulmon yo'riqchisining hamrohligisiz musulmon ziyoratgohlariga borishga ruxsat berilmaydi. Qum, shuningdek, diniy ta'lim markazi bo'lib, Eronning eng muhim diniy maktabi joylashgan. Shialarning ko'plab oliy

ruhoniylari ham Qumda yashaydilar [8]. Shuningdek, Qum Oyatulloh Humayniy rahbarligida o'tgan asrda bo'lib o'tgan Eron Islom inqilobining beshigi, Makka va Mashhaddan keyin shia ziyoratgohlarining eng muhim markazi hisoblanadi [9].

Kazemayn – Bag'dodning shimoli-g'arbidagi shahar atrofida joylashgan Iroqdagi to'rtta shia ziyoratgohlaridan biri bo'lib, shialikda “atabat-e aliyat” bilan tanilgan. U o'sha yerda dafn etilgan o'n ikki shialarning yettinchi va to'qqizinchi imomlari Musa al-Kazim (vafoti 802-yil) va uning nabirasi Muhammad al-Javod (vafoti 834-yil) sharafiga nomlangan.

Abbosiyalar davrida Kazemayndagi qabriston Quraysh va Muhammad Payg'ambar (s.a.v.) avlodlari dafn etilgan joy bo'lgan. Qabriston o'sha darvozaga yaqin bo'lgani uchun “Maqobir bab al-tebn” (Somon darvozasi qabristoni) deb ham atalgan. Ikki imom dafn etilgandan so'ng, bu nom al-Mashhad al-Kazimiy va Kazemayn deb o'zgartirildi va bu joy isnoash'ariylar orasida muqaddas joyga aylandi. Bu muqaddaslik esa shialarni atrofdagi hududlarga joylashishga undadi.

XIX asrda shialarning ziyoratgohga borishi Kazemayn uchun muhim daromad manbaiga aylangan. Aksariyat ziyoratchilar avval Kazemayn va Bag'dodni ziyorat qilib, keyin Karbalo va Najafga yo'l oldilar. Chunki Kazemaynga tashrif Karbaloga qaraganda diniy jihatdan unchalik baland emas edi. Ikkinchidan esa ziyoratchilar “karbaloiy” faxriy unvonini oldilar. Xuddi shunday, Maqobir Quraysh qabristoni Karbalo va Najafdagi qabristonlarga qaraganda kamroq mashhur bo'lgan va u yerga dafn qilish uchun to'lovlar ham ularnikidan kamroq bo'lgan. Birinchi jahon urushi davrida ziyoratning qisqarishi Kazemayn iqtisodiyotiga jiddiy zarar yetkazgan [10].

Samarra geografik jihatdan atabatning qolgan qismidan uzoqda joylashgan bo'lib, o'ninchi va o'n birinchi imomlar Ali an-Naqiy va Hasan al-Askariylarning qabrlarini o'z ichiga oladi. Qabrlar birinchi marta 946-947-yillarda Muiz-ad-Davla tomonidan gumbazlar bilan qoplangan. Samarradagi ziyoratgohning hozirgi holati asosan Nosiriddin Shoh davriga to'g'ri keladi, u Hasan al-Askariy qabri ustidagi gumbazni rekonstruksiya qilish va tilla yuza bilan qoplash ishlarini amalga oshirib, uni eng katta oltin gumbazga aylantirgan [4].

Mashhad so'zining lug'aviy ma'nosi “shahid, shahid dafn etilgan joy” deb tarjima qilingan. Darhaqiqat, bu shahar Muhammad Payg'ambar (s.a.v.)ning avlodlaridan biri Imom Rizo (Ali bin Muso ar-Rido)ning qabri shu yerda joylashganligi sababli ziyoratgoh hisoblanadi. U mashhur arab hukmdori Horun ar-Rashidning o'g'li xalifa Ma'mun davrida yashagan. 818-yilda Imom Rizo xalifalikning bu chekka viloyatida, kelajakda Eronning eng mashhur shahriga aylanadigan kichik bir qishloqda vafot etgan. Boshqa ma'lumotlarga ko'ra, u hukmdorning buyrug'i bilan zaharlangan [7].

Mashhad Eronda joylashgan shialikdagi eng muqaddas shaharlardan biri bo'lib, u shia an'analarida eng hurmatli avliyolardan biri hisoblangan sakkizinchi shia imomi Imom Rizoning qabri joylashgan joy sifatida mashhur hisoblanadi. Mashhadning asosiy ziyoratgohi Imom Rizo qabrini o'z ichiga olgan majmua har yili millionlab ziyoratchilarni jalb qiladi va muhim ziyoratgoh sifatida qadrlanadi. Imom Rizo VIII-IX asrlarda yashab, siyosiy sabablarga ko'ra o'ldirilgan. Uning qabri ziyoratgohga, zulmga qarshilik timsoliga aylangan. Qabr majmuasi ajoyib arxitekturaga ega bo'lib, jumladan, oltin gumbazlari, mozaika bezaklari va chiroyli minoralariga ega. Bu yerda masjid, madrasa va boshqa diniy muassasalar ham faoliyat yuritadi [11].

Mashhadni ziyorat qilish shialar uchun muhim amal sanaladi va ularning ko'pchiligi hayotlarida kamida bir marta bu muqaddas joyni ziyorat qilishga intiladilar. Ziyoratchilar ibodat, Qur'on tilovat qiladilar va boshqa diniy marosimlarda qatnashadilar. Mashhadni ziyorat qilish baraka, ma'naviy poklanish va imon-e'tiqodni mustahkamlash yo'li sifatida qaraladi. Mashhad, ayniqsa, Imom Rizoning hayoti va shahidligi bilan bog'liq kunlarda turli madaniy va diniy tadbirlar o'tkaziladi. Mashhad shia madaniyati va dinida markaziy o'rinni egallab, millionlab dindorlar uchun ibodat va ma'naviy boyitish maskani sifatida xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Mashhad, Karbalo va Najaf kabi muqaddas joylar shialarning ma'naviy hayotida muhim o'rin tutadi. Bu maskanlar nafaqat ziyoratgoh sifatida xizmat qiladi, balki e'tiqod, tarix va madaniy meros timsollarini ham ifodalaydi. Bu joylarning har biri muhim tarixiy voqealar va adolat, fidoyilik va chidamlilik g'oyalarini o'zida mujassam etgan shaxslar bilan bog'liq hisoblanadi. Muqaddas joylarni ziyorat qilish nafaqat diniy sadoqat, balki urf-odatlarini asrab-avaylash va kelajak avlodlarga yetkazishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. www.wikiwand.com/ru/Шииты
 2. Самые святые места шиитского ислама (stranatur.ru)
 3. Toxtiyev Sh.R. Markaziy Osiyoda shia jamoalarining shakllanishi va o'ziga xos xususiyatlari [Matn]: monografiya / Sh.Toxtiyev. – Toshkent. Bookmany print, 2022. – B. 103.
 4. 'ATABĀT – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)
 5. ARBA'ĪN – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)
 6. Aslan, R. S. (2014). From body to shrine: The construction of sacred space at the grave of 'ali ibn abi talib in najaf (Order No. 3633923). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1612601845). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/body-shrine-construction-sacred-space-at-grave/docview/1612601845/se-2>. – P. 8-9
 7. KARBALA – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)
 8. ru.wikivoyage.org/wiki/Кум
 9. Кум, Иран — все о городе с фото (wikiway.com)
 10. KAZEMAYN – Encyclopaedia Iranica (iranicaonline.org)
- Мешхед: главная святыня шиитского мира — Реальное время (realnoevremya.ru)

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).